

*Бојана Арсенијевић**
Правни факултет Универзитета у Нишу
ORCID: 0000-0002-3919-5322

ДОСУЂИВАЊЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ У СЛУЧАЈЕВИМА НЕСТАЛИХ БЕБА – ИСКУСТВА ПРИМЕНЕ ЗАКОНА**

САЖЕТАК: Закон о утврђивању чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилице у Републици Србији усвојен је 2020. године и уредио је право на правичну новчану накнаду нематеријалне штете родитеља и сродника. Рад анализира резултате примене закона у погледу остваривања права на накнаду нематеријалне штете, као први своје врсте. Сprovedено је емпиријско истраживање у Вишем суду у Новом Саду, Вишем суду у Београду, Вишем суду у Крагујевцу и Вишем суду у Нишу. Применом статистичког метода и метода случајног узорка, анализиране су судске одлуке поводом захтева за досуђивање накнаде нематеријалне штете због повреде права на поштовање породичног живота, као права личности, у случајевима несталих беба. Пажња је посвећена и ранијој судској пракси у сличним чињеничним случајевима.

* e-mail: a.bojana@prafak.ni.ac.rs, асистент.

**Рад је примљен 10. 12. 2024, а прихваћен је за објављивање 13. 6. 2025. године.

Рад је настао као резултат финансирања од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација, по Уговору евиденциони број 451-03-137/2025-03/200120 од 4. 2. 2025. године. Према Агенди за одрживи развој 2030 (А/RES/71/313), овај рад је повезан са остваривањем циља одрживог развоја бр. 16.3: Промовисати владавину права на националном и међународном нивоу и осигурати једнак приступ правди за све.

ма, са посебним освртом на пресуду Европског суда за људска права *Зорица Јовановић против Србије*. Применом нормативноправног и упоредноправног метода анализирана је правична новчана накнада нематеријалне штете и њена сврха. Циљ рада јесте теоријска и емпиријска анализа досуђивања нематеријалне штете због повреде права на поштовање породичног живота у случајевима несталих беба. Резултати истраживања показују да примена закона представља Пирову победу у вишегодишњој борби родитеља: новчана накнада нематеријалне штете јесте досуђивана, али је утврђивање чињеница о судбини деце изостало у највећем броју случајева.

Кључне речи: Закон о несталим бебама, *Зорица Јовановић против Србије*, сврха накнаде нематеријалне штете, сатисфакција, емпиријско истраживање

УВОД

Закон о облигационим односима одређује нематеријалну штету као доношење другог физичког или психичког бола или страха, и уређује досуђивање правичне новчане накнаде.¹ Нематеријална штета има три вида: 1) претрпљени физички болови, 2) претрпљени душевни болови због повреде части, угледа, слободе или права личности, због умањења животне активности, наружености или смрти блиског лица, и 3) претрпљени страх. Право на накнаду нематеријалне штете уређују и бројни *leges speciales*, с тим да се право остварује уз испуњење општих услова из Закона о облигационим односима.²

Закон о утврђивању чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породицишта у Републици Србији један је од посебних закона који уређује право на накнаду нематеријалне штете.³ Наведени закон усвојен је као епилог поступка вођеног пред Европским судом за људска права поводом једног случаја нестанка бебе из породицишта. У пресуди *Зорица Јовановић против Србије* Европски суд за људска права утврдио је повреду права на поштовање породичног живота подносиоце представке, који је гарантован чл. 8. Европске конвенције

¹ Чл. 155. и 200. Закона о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89. – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003. – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.

² Арсенијевић, Б. (2023). Нематеријална штета као израз заштите друштвених вредности. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 99, 271–276.

³ *Службени гласник РС*, бр. 18/2020. У наставку, користимо увржени назив Закон о несталим бебама.

за заштиту људских права и основних слобода, и досуђена јој је накнада нематеријалне штете.⁴ Истовремено, због бројности сличних представки чије се подношење очекивало, наметнута је обавеза Србији да развије механизам за обезбеђење појединачног обештећења свим родитељима у сличним ситуацијама. Посебно је наглашено да изабрани механизам треба да обезбеди поуздане одговоре о судбини сваког детета и да пружи одговарајућу накнаду у случајевима где је то правично.⁵ Као одговор на наметнуту обавезу, учињена су два корака. Усвојен је поменути Закон о несталим бебама и основана је посебна комисија.⁶

Право на накнаду нематеријалне штете на основу Закона о несталим бебама има „орочени” карактер. Наиме, предлог за утврђивање чињеница и захтев за досуђивање накнаде нематеријалне штете могао је бити истакнут у року од шест месеци од ступања закона на снагу, закључно са 3. 11. 2020. године.⁷ Након правноснажности судских одлука донетих на основу овог закона, у свим покренутим поступцима, закон остаје без дејства, осим у погледу одредаба које се тичу образовања Комисије за прикупљање чињеница.

Рад пружа теоријску и емпиријску анализу досуђивања накнаде нематеријалне штете због повреде права на поштовање породичног живота у случајевима несталих беба.⁸ Анализирана је правична новчана

⁴ *Zorica Jovanović v. Serbia* (App. no. 21794/08) 26. 3. 2013; Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (са протоколима); *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005 и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010. и 10/2015. У даљем тексту, Европска конвенција о људским правима.

⁵ *Zorica Jovanović v. Serbia* (App. no. 21794/08) 26. 3. 2013, para. 92.

⁶ Одлука о образовању Комисије за прикупљање чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породицишта у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 98/2020, 100/2020, 9/2021, 109/2021, 20/2022, 48/2022, 84/2022, 8/2023, 25/2023. и 3/2024. У наставку рада, користећемо скраћени назив Комисија за прикупљање чињеница.

⁷ Чл. 17. Закона о несталим бебама. Закон је ступио на снагу 11. 3. 2020. године, те је према законској одредби последњи дан рока за подношење предлога био 11. 9. 2020. године. Међутим, на територији Републике Србије било је проглашено ванредно стање 15. 3. 2020. године (Одлука о проглашењу ванредног стања, *Службени гласник РС*, бр. 29/2020), које је укинута 6. 5. 2020. године (Одлука о укидању ванредног стања, *Службени гласник РС*, бр. 65/2020). Рокови за покретање судских поступака престали су тећи за време ванредног стања (Уредба о роковима у судским поступцима за време ванредног стања проглашеног 15. 3. 2020. године, *Службени гласник РС*, бр. 38/2020). Ванредно стање је трајало 53 дана, колико и застој тока рока за подношење предлога, те је последњи дан рока за подношење предлога био 3. 11. 2020. године.

⁸ Општи резултати примене Закона о несталим бебама представљени су у: Арсенијевић, Б. (2024). Анализа примене Закона о несталим бебама. *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 103 (у штампи).

накнада нематеријалне штете у случајевима повреде права личности и њена сврха, применом нормативноправног и упоредноправног метода. Емпиријско истраживање је обављено прикупљањем података, применом статистичког метода и метода случајног узорка, у вишим судовима у Новом Саду, Београду, Крагујевцу и Нишу, као стварно и месно надлежним судовима у овим поступцима. Додатно, анализирана је пресуда *Зорица Јовановић против Србије*, као и одлуке Врховног суда у сличним случајевима. Спој теоријског и емпиријског истраживања има циљ да прикаже остваривање права на правичну новчану накнаду нематеријалне штете у случајевима несталих беба. Нарочита пажња посвећена је остваривању сврхе новчане накнаде нематеријалне штете у овим случајевима.

ПРЕТХОДНИЦА УСВАЈАЊУ ПОСЕБНОГ ЗАКОНА

Проблем „несталих беба” из српских породишта и болница траје више од половине века. У бројним случајевима из периода 1960–2000. године, родитељи су добијали информацију да је њихова беба преминула након рођења или приликом лечења у здравственим установама.⁹ Након медијског извештавања о овим случајевима током 2001. и 2002. године,¹⁰ велики број родитеља тражио је информације о својој деци од медицинских центара и управа локалне самоуправе. Резултати ових напора открили су у појединим случајевима значајне неусаглашености догађаја, не пружајући потпуну и недвосмислену потврду да бебе заиста јесу преминуле. Околности у којима су се наведени случајеви одигравали и њихова учесталост развили су сумњу да су бебе нестале – продате у ланцу трговине људима, ради усвојења у Србији или иностранству. Кривичне пријаве против медицинског особља одбациване су због застарелости кривичног гоњења или недоступности званичних и јасних података о нестанку деце. Малобројни поступци покренути пред домаћим судовима били су неуспешни из истих разлога. Након свих извештаја и закључака

⁹ Процена удружења родитеља који трагају за својом децу јесте да је у овом периоду нестало више хиљада деце. Доступно на: <http://nestalebebe.com/onama.php> Домаћа држава није усамљен пример оваквих догађаја. Шпанија се такође суочава са сумњама да су у периоду 1950–1990. године бебе из државних болница одузимане родитељима и продаване ради усвојења. Wehner, H. (2023). The Spanish Stolen Baby Crisis: Why Stolen Baby Plaintiffs Have Been Unsuccessful in Spanish Courts and What Remedies Remain. *Michigan State International Law Review*, 31(1), 73–76.

¹⁰ Изводи из старих новинарских чланака доступни су на <http://www.kradjabeba.org/002002.html>

државних органа,¹¹ који нису донели никакву промену, родитељи су се обратили представкама Европском суду за људска права.

Пресуда *Зорица Јовановић против Србије* из 2013. године је прва коју је Европски суд за људска права донео у овој правној ствари против Србије.¹² Утврђена је повреда права на поштовање породичног живота Зорице Јовановић, због неуспеха државе да пружи поуздане информације о судбини њеног сина. Дакле, ни овај поступак није пружио разрешење питања о судбини несталог детета (јер суд нема такву надлежност), него је утврђено да такво стање представља повреду позитивне обавезе државе у вези са правом на поштовање породичног живота.¹³ На крају овог правног пута, остварена је само накнада нематеријалне штете у износу од 10.000 евра као вид сатисфакције.

Поред обавезе накнаде нематеријалне штете, Србији је наметнута и обавеза успостављања механизма за обезбеђење појединачног обезштећења свим родитељима у *сличним ситуацијама*. Отуда се Закон о

¹¹ Народна скупштина образовала је 2005. године Анкетни одбор ради утврђивања истине о новорођеној деци несталој из породилице у више градова у Србији. Окончањем рада, Анкетни одбор у свом Извештају није пружио одговор на то питање. Потом, 2010. године Народна скупштина је формирала Радну групу за израду предлога закона ради стварања формално-правних услова за поступање надлежних органа по пријавама о нестанку новорођене деце из породилице. Закључак радне групе био је да су већ извршене потребне измене закона у области медицинских процедура и евиденција, а да евентуалне измене кривичног закона у смислу продужавања времена трајања рока застаре кривичног гоњења у погледу извршених кривичних дела нису могуће због уставних гаранција правне сигурности (казне се одређују према пропису када је кривично дело учињено, изузев када је каснији пропис повољнији за учиниоца, чл. 34 Устава Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006). Исте године и Заштитник грађана припремио је извештај, са главном препоруком која се тицала усвајања посебног закона.

¹² *Zorica Jovanović v. Serbia* (App. no. 21794/08) 26. 3. 2013. Према чињеничном стању из пресуде, Зорица Јовановић родила је здравог дечака 28. 10. 1983. године у Клиничком центру Ћуприје. Дана 31. 10. 1983. године речено јој је да је беба преминула и да је тело послато за Београд на обдукцију. Тело преминулог детета није видела и никада јој није предато, није добила извештај са обдукције, нити информације о узроку смрти и о томе да ли је и где је дете сахрањено. Зорица Јовановић је 2002. године упутила захтев Клиничком центру за доставу свих информација о смрти њеног сина. Према извештају Клиничког центра, њен син је преминуо 31. 10. 1983. године, од непознатог узрока, док је сва документација уништена у поплавама. Од општинске управе Ћуприје добила је информацију да матична служба има забележену чињеницу рођења њеног сина, али не и чињеницу смрти, која никада није пријављена. Муж Зорице Јовановић поднео је кривичну пријаву против медицинског особља Клиничког центра због отмице детета, али је пријава одбачена јер постоје докази да је дете преминуло, на шта упућује извештај Клиничког центра.

¹³ Драшкић, М. (2017). Пресуда Европског суда за људска права *Zorica Jovanović v. Serbia*: какве обавезе следе?. *Зборник радова са међународног научног скупа „Дани породичног права, Одељење праксе Европског суда за људска права у националним породичним правима”*, 5, 35–39.

несталим бебама, усвојен ради испуњења ове обавезе, примењује само у случајевима када су постојале сумње у нестанак новорођене деце из породишта или здравствених установа. Тиме су изостављени сви остали, чињенично различити случајеви нестанка беба.¹⁴ Решавању „афере несталих беба” приступило се делимично, у мери потребној за задовољење захтева Европског суда за људска права.

ДОСУЂИВАЊЕ НАКНАДЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ ПРЕ ДОНОШЕЊА ПОСЕБНОГ ЗАКОНА

Право на поштовање породичног живота гарантовано је чл. 8. Европске конвенције о људским правима. Уживање овог права подразумева несметан заједнички живот чланова породице, те је у случају нестанка лица ово право повређено. Према Закону о облигационим односима, један од облика нематеријалне штете јесу претрпљени душевни болови због повреде права личности.¹⁵ Врховни суд у својој пракси већ се изјашњавао да права личности обухватају, *inter alia*, и право на поштовање породичног живота.¹⁶

Право потраживања накнаде штете застарева у року од три године од сазнања за штету и штетника, а свакако у року од пет година од настанка штета. Притом, кад је штета проузрокована кривичним делом, захтев за накнаду штете застарева кад истекне време одређено за застарелост кривичног гоњења.¹⁷ Као што је раније наведено, у највећем броју случајева несталих беба, кривичне пријаве родитеља против медицинског особља одбациване су због застарелости кривичног гоњења. То би значило да је протекао и рок застарелости потраживања накнаде нематеријалне

¹⁴ Пример пружа Одлука Уставног суда Уж 7936/2013. од 29. 10. 2015. године. Уставни суд је одбио уставну жалбу и утврдио да су неосновани наводи подносиоца уставне жалбе да је повређено његово право на породичан живот јер му нису представљени веродостојни подаци шта се догодило са његовом децом. Наиме, према утврђеном чињеничном стању, у овом случају близанци су рођени превремено, са озбиљним поремећајима основних животних функција, родитељи су били обавештени о историји болести и клиничкој дијагнози, смрт близанаца је званично пријављена, а погребно јавно предузеће обавестило је родитеље о могућности преузимања тела деце. Пошто родитељи то нису учинили, обавештени су да су деца сахрањена кремирањем и да је пепео расут у „Беби врту” на гробљу. Једна од последица ове одлуке Уставног суда јесте управо и указивање да случајеви притужби родитеља нису исти. Драшкић, М. (2017). Случајеви „несталих беба”: Уставни суд vs. Европски суд за људска права? *Анали Правној факултету у Београду*, 1, 228–229.

¹⁵ Закон о облигационим односима, чл. 200.

¹⁶ Одлука Врховног суда Рев 229/2004. од 21. 4. 2004. године.

¹⁷ Закон о облигационим односима, чл. 376. и 377.

штете. Међутим, у својој пракси Врховни суд је заузео став да застарелост накнаде нематеријалне штете почиње тећи када су поједини видови нематеријалне штете добили облик коначног стања.¹⁸ У случају душевних болова због повреде права на поштовање породичног живота, овај вид нематеријалне штете нема коначно стање до разрешења питања судбине несталих беба – да ли су заиста преминуле или не, односно где се налазе. Стога право потраживања накнаде нематеријалне штете није застарело.

У домаћој судској пракси тек 2018. године усвојен је први захтев за накнаду нематеријалне штете у случају несталих беба, неправноснажном пресудом Основног суда у Кикинди.¹⁹ Међутим, према ставу Врховног суда, није могуће признати право на накнаду нематеријалне штете због душевних болова услед повређеног права на поштовање породичног живота, јер није утврђено шта се догодило са бебом која је нестала из здравствене установе.²⁰ Пресуда кикиндског суда, као и друге пресуде које су уследиле, укинуте су у поступку по ревизији.

Врховни суд нарочито је указао да према Закону о облигационим односима заснивање одговорности нужно зависи од постојања узрочне везе између противправног поступања и настале штете. Када у конкретном случају нема утврђеног незаконитог поступања државних органа, изостаје и одговорност државе. Притом, Врховни суд је посебно истакао да здравствене установе из којих се сумња да су бебе нестале имају страначку способност као правна лица, те да њихово учешће у каузалном ланцу догађаја позива да се терет одговорности превали на њих, а не на државу.²¹

Посебне тешкоће стварала је формулација истакнутих тужбених захтева:

„...да се обавезе тужена Република Србија да тужиоцу на име нематеријалне штете за претрпљене душевне болове и патње, за нарушени лични и породични живот, за трпљење неизвесности, неодговарање државних органа и намерно скривање и заташкавање информација о стварној судбини (...), због реакције и ставова надлежних судова који су показали трајну незаинтересованост о томе где је и каква је судбина детета...”²²

¹⁸ Одлука Врховног суда Рев 251/1998. од 4. 7. 1998. године.

¹⁹ <https://www.politika.rs/scc/clanak/400296/Prva-odsteta-u-Srbiji-za-nestalu-bebu>, приступљено: 29. 8. 2024. године.

²⁰ Решење Врховног касационог суда Рев 2895/2020. од 10. 2. 2021. године. Решење Врховног касационог суда Рев 1687/2021. од 7. 10. 2021. године.

²¹ Атрибутивна функција узрочне везе јесте да укаже на одговорно лице. Управо из тог разлога, суд доводи у питање одговорност државе у наведеним чињеничним околностима. Цветковић, М. (2020). *Узрочна веза у одишћеном праву*. Ниш: Правни факултет универзитета у Нишу, 7–10.

²² Решење Врховног касационог суда Рев 2895/2020. од 10. 2. 2021. године. Решење Врховног касационог суда Рев 1687/2021. од 7. 10. 2021. године.

Усвајање оваквог тужбеног захтева нужно захтева утврђивање чињенице неодговарања државних органа. Како није утврђено да информације постоје, не може бити ни њиховог намерног скривања ни заташкавања. Проблематично је и истицање трајне незаинтересованости судова, у условима застарелости кривичног гоњења и преласка спровођења истраге у надлежност тужилаштва. Врховни суд је у поступцима по ревизији изразио неслагање са праксом нижестепених судова који су усвајали овакве тужбене захтеве.

У закључку, Врховни суд је одлучивао о изузетно осетљивим питањима, у условима велике пажње јавности, и уз уважавање пресуде *Зорица Јовановић против Србије*, али на основу Закона о облигационим односима. Утврдио је да основни услови одговорности нису били испуњени за досуђивање накнаде штете. Спорни су били узрочна веза и одговорно лице. Закон о несталим бебама оба спорна питања учинио је беспредметним.

ЗАКОН О НЕСТАЛИМ БЕБАМА И НЕМАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА

На основу Закона о несталим бебама, родитељ који сумња да је његово дете нестало, могао је поднети предлог за покретање поступка ради утврђивања чињеница о статусу детета и истаћи захтев за накнаду нематеријалне штете. Услов је да се родитељ до дана ступања на снагу закона обраћао државним органима или породицишту ради сазнања чињеница о детету. *Ratio* таквог законског услова јесте спречавање злоупотребе права. Предлог су могли поднети брат, сестра, деда или баба несталог детета уколико ниједан родитељ није жив, као и лице које сумња у своје порекло. У име ових лица, Заштитник грађана је могао поднети предлог. На крају спроведеног доказног поступка, суд је својим решењем могао да утврди статус детета (чињеницу смрти или чињенице које објашњавају шта се са несталим дететом догодило) или да констатује да се статус несталог детета не може утврдити. У оба случаја, суд досуђује накнаду нематеријалне штете, из буџета Републике Србије, у висини до 10.000 евра у динарској противвредности, уколико је такав захтев истакнут.²³

²³ Чл. 15, 23. и 24. Закона о несталим бебама. Решење о ограничењу висине накнаде има очигледан вредносни упоредник у пресуди *Зорица Јовановић против Србије*. Драшкић, М. (2020). Трећи чин афере „Нестале бебе” у Србији: Закон о утврђивању чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породицишта у Републици Србији. *Зборник радова „Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије”*, 10, 33–36.

Закон уређује посебни случај одговорности државе. Реч је о објективној одговорности. Држава је одговорно лице и одговара за проузроковану нематеријалну штету лицима чије је право на поштовање породичног живота повређено.²⁴ Узрочна веза огледа се, пратећи наратив пресуде *Зорица Јовановић против Србије*, у пропусту државе да пружи поуздане информације о судбини новорођене деце, када околности случаја стварају сумњу да је дете нестало из породициштва. Одговорност државе постоји јер су њени органи дужни да спрече настанак и одржавање ситуације неизвесности о судбини њених грађана. На држави је одговорност да својим активностима (позитивна обавеза) уреди законодавни оквир, да спроводи ефективну контролу рада државних здравствених установа и ефективну истрагу у кривичним поступцима, како би се спречило противправно одузимање беба од родитеља. На тај начин, питање узрочне везе је изостављено као услов одговорности који се утврђује у судском поступку: накнада штете досуђује се уколико постоји повреда права на поштовање породичног живота, када је утврђен статус детета и када се констатује да се то не може учинити.

Закон о несталим бебама у два одредбама којима уређује правичну новчану накнаду нематеријалне штете значајно одступа од Закона о облигационим односима. Иако сврха посебних закона јесте уређивање појединачних питања на њима прилагођени начин, којим се најчешће одступа од општег правила (отуда *lex specialis derogat legi generali*), у овом случају реч је суштинској промени института нематеријалне штете.

Нематеријална штета појмовно се одређује у субјективној или објективној концепцији.²⁵ Према субјективној концепцији, нематеријална штета је трпљење у емотивној, интимној сфери човека, тј. она се одређује као болови и страх који настају услед повреде личног добра. Објективна концепција одређује нематеријалну штету као повреду личног добра. Дакле, док је у објективној концепцији нематеријална штета сама повреда личног добра, у субјективној концепцији нематеријална штета су бол и страх, као последице, који настају због повреде личног добра.

Закон о облигационим односима усвојио је субјективну концепцију нематеријалне штете и одређује је као претрпљене болове и страх.²⁶

²⁴ Накнада материјалне штете може се тражити у складу са Законом о облигационим односима.

²⁵ Караникић Мирић, М. (2015). Објективизовање моралне штете. *Зборник Матице српске за друштвене науке*, 3, 488–491.

²⁶ Радишић, Ј. (2019). *Облигационо право*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу, 220. Караникић Мирић, М. (2024). *Облигационо право*. Београд: Службени гласник, 522. На основу разлика које постоје између чланова који уређују нематеријалну штету у Закону о облигационим односима, у делу правне литературе указује се да закон усваја субјективно-објективно схватање нематеријалне штете – субјективни

Штета се огледа у претрпљеним физичким и душевним осећајима. Накнада штете се досуђује и њена висина одређује узимајући у обзир све околности случаја, а нарочито јачину болова и страха и њихово трајање, као и значај повређеног добра и циљ коме накнада служи.²⁷ Врховни суд у својој пракси заузео је став да се захтев за правичну новчану накнаду мора одредити за сваки вид нематеријалне штете појединачно, без обзира што је штета проистекла из истог догађаја. Уколико тужилац то не учини у тужби, суд треба да разлучи поједине видове нематеријалне штете, ако је то на основу чињеничних навода оштећеног могуће, и да досуди накнаду за сваки појединачни вид штете, у оквирима постављеног тужбеног захтева.²⁸

Према Закону о несталим бебама, нематеријална штете се огледа у повреди права на породичан живот. Формулација чл. 24. Закона не оставља места другачијем закључку:

„Решењем којим усваја предлог суд досуђује предлагачу правичну новчану накнаду нематеријалне штете због повреде права на породични живот.”

Из реченог следи да је усвојена објективна концепција нематеријалне штете. Интензитет претрпљених душевних болова и страха један је од фактора за утврђивање висине накнаде, што суд чини по слободној оцени, ценећи све околности случаја.²⁹ Законодавац наводи душевне болове и страх, не као видове нематеријалне штете, него као параметре који утичу на висину накнаде. Пример законског уређења објективне концепције нематеријалне штете пружа хрватски Закон о облигационим односима.³⁰

Према Закону о облигационим односима, штета постоји само ако су настали болови или страх услед повреде права на поштовање породичног живота, а оправданост досуђивања накнаде и висина накнаде зависе од јачине и трајања болова и страха, и свих околности случаја. Према посебном закону, јачина и трајање болова и страха само су једно од мерила

део чини нематеријална штета у виду претрпљених болова и страха (чл. 155. и 200), а објективни део чини нематеријална штета у виду повреде права личности (чл. 157. и 199). Bukovac Puvača, M. (2015). *Deset godina nove koncepcije neimovinske štete. Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 36(1), 161.

²⁷ Чл. 200. Закона о облигационим односима.

²⁸ Решење Врховног касационог суда Рев 584/2010. од 11. 2. 2010. године.

²⁹ Чл. 25. Закона о несталим бебама.

³⁰ Bukovac Puvača, M. (2015). *Op. cit.*, 158, 161–163. Према чл. 1046. Закона о обезним односима (*Narodne novine*, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23), неимовинска штета је повреда права личности, а чл. 1100. уређује право на правичну новчану накнаду у случају повреде права личности.

за процену висине накнаде, поред осталих околности случаја, али штета постоји увек када је право на поштовање породичног живота повређено, чак и када то није проузроковало болове или страх. Разлике које постоје између субјективне и објективне концепције нематеријалне штете имају практични значај. Када се нематеријална штета схвата као трпљење бола или страха, накнаду може да тражи само лице које је у стању да осети бол или страх. Тиме су као титулари права изопштена лица која, услед повреда, не могу да осете бол и страх, или то не могу да искажу. Евен-туално коришћење лекова који умањују или искључују у потпуности трпљење душевног бола, чини постојање штете спорним. Међутим, у објективној концепцији ове чињенице нису од значаја јер нематеријална штета постоји чак и када душевни болови изостају.

Накнада нематеријалне штете према Закону о несталим бебама се досуђује када суд утврди статус детета (чињеницу смрти или друге чињенице које објашњавају шта се са дететом догодило) и када констатује да *не може* да се утврди статус несталог новорођеног детета. Такво законско решење има два спорна аспекта. Прво, у чему се огледа штета ако је утврђено да је дете умрло? Информација која је и раније дата родитељима, по правилу, била је да је дете преминуло. Ако након година сумње у истинитост те информације, суд донесе решење којим утврђује чињеницу смрти, дакле поузданост првобитне информације, онда нема повреде права на поштовање породичног живота. Од значаја је да ли се време и околности смрти новорођеног детета поклапају са информацијама које су раније дате родитељима. Друго, када се констатује да се не може утврдити статус детета, тиме се потврђује да информације које су првобитно дате родитељима нису поуздане, али је питање судбине њихове деце и даље неразјашњено. Констатација таквог стања није коначни облик нематеријалне штете коју родитељи трпе. Напротив, повреда њиховог права на поштовање породичног живота обухвата и будућу штету, за коју се може тражити накнада у складу са чл. 203. Закона о облигационим односима. Стога је спорно да ли досуђену накнаду треба посматрати и као накнаду будуће нематеријалне штете. Према заузетом ставу у судској пракси, право на накнаду будуће нематеријалне штете остварује се истовремено са захтевом за накнаду постојеће, када је извесно да ће она трајати и у будућности.³¹

У правној теорији нематеријална штета дуго је била контроверзно питање. Расправе су се водиле поводом питања да ли повреда

³¹ Закључак Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења Савезног суда, врховних судова република и аутономних покрајина и Врховног војног суда од 15. и 16. 10. 1986. године. Врховни суд Србије, (2008). *Билтен судске праксе, Тридесет година примене Закона о облигационим односима у судској пракси*, 3. Београд: Intermex, 74.

нематеријалног добра представља штету у правном смислу, да ли таква штета заслужује накнаду, а нарочито да ли та накнада сме бити новчаног карактера.³² Новац као мера вредности ствари лако је нашао своју примену у накнади материјалне штете, проузроковане у имовинској сфери оштећеног. Међутим, идеја да новац послужи као мера вредности (путем накнаде) неимовинских добара човека, какви су достојанство, слобода, психички и телесни интегритет, не одговара моралним постулатима цивилизованог друштва. Ипак, то би значило да повреде највиших вредности остају без накнаде. Како нематеријална добра није могуће вредносно исказати, нити је могуће упоређивати вредности нематеријалних добара различитих лица (примерице, чија част има већу вредност), новчана накнада не служи као средство обештећења, него као средство за обезбеђивање будуће сатисфакције. Нематеријална штета погађа лице чија су нематеријална добра повређена и није могуће превађивање штете са оштећеног на штетника. Путем новчане накнаде нематеријалне штете оштећеном се пружа могућност да, обезбеђивањем другог вида сатисфакције, лакше превазиђе повреду његових нематеријалних добара. Из свих ових разлога, законодавац користи израз „правична новчана накнада” када регулише новчану накнаду нематеријалне штете, упућујући да она није њен еквивалент него процена накнаде, према критеријумима правичности, која се даје ради обезбеђивања будуће сатисфакције у случајевима повреде нематеријалних добара.

ДОСУЂИВАЊЕ НАКНАДЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ НА ОСНОВУ ПОСЕБНОГ ЗАКОНА

Прикупљени статистички подаци пружају следећу слику о вођењу поступака на основу Закона о несталим бебама.³³

Поднет је укупно 651 *предлој за покрећење поступка за ујврђивање чињеница* о статусу детета за које се сумња да је нестало.³⁴ Од тог

³² Караникић Мирић, М. (2016). Историја идеје о моралној штети у модерном српском грађанском праву. *Казнена реакција у Србији*, VI, 185.

³³ За потребе истраживања припремљен је посебан образац. Попуњене образце доставили су виши судови у Новом Саду, Београду и Крагујевцу. Виши суд у Нишу истакао је да би одговарање на захтев за доставу података угрозио обављање основне надлежности суда услед оптерећености запослених у писарници. Стога је истраживачица лично прикупила податке у писарници Вишег суда у Нишу, на основу Извештаја о примени Закона о несталим бебама, који је суд доставио Правосудној академији, и статистичких прегледа који су доступни у АВП систему.

³⁴ Број поднетих предлога и укупан број предмета се разликују у судским евиденцијама, услед спајања предмета и формирања нових предмета након укидања

броја, 104 предлога поднето је Вишем суду у Новом Саду, 305 Вишем суду у Београду,³⁵ 143 Вишем суду у Крагујевцу и 99 Вишем суду у Нишу. Заштитник грађана поднео је три предлога Вишем суду у Београду. Начин завођења предмета у судским евиденцијама онемогућио је статистичко праћење да ли је предлог поднео родитељ, члан породице или лице које сумња у своје порекло. Предлоге су подносили родитељи, односно чланови породице у случају када родитељи нису више живи, заједно или одвојено, при чему је у потоњем случају вршено спајање предмета.

Од поднетих 651 предлога за покретање поступка за утврђивање чињеница, чак у 604 њих (93 %) био је истакнут и *захтев за досуђивање правичне новчане накнаде нематеријалне штете*. Према структури судова, бројеви изгледају на следећи начин: Виши суд у Новом Саду – 79 предмета, Виши суд у Београду – 291, Виши суд у Крагујевцу – 142, и Виши суд у Нишу – 92.

Суд је донео одлуку о усвајању захтева за досуђивање накнаде нематеријалне штете у 404 предмета, што представља 67 % поступака у којима је одлучивано о захтеву за накнаду нематеријалне штете. У 399 предмета захтев је усвојен у одлукама којима се констатује да не може да се утврди статус детета, а само у пет предмета захтев је усвојен у одлукама којима се утврђују чињенице о статусу детета. Суд је одбио захтев за досуђивање накнаде нематеријалне штете у укупно 25 случајева (4 %). У 14 предмета захтев је одбијен уз одлуку којом је констатовао да се не може утврдити статус детета, а у 11 предмета уз одлуку којом је утврдио чињенице о статусу детета.

Само у 16 предмета (3 %) суд је, након спроведеног поступка, утврдио чињенице о статусу детета и одлучио о захтеву за накнаду штете. У свих 16 предмета суд је утврдио да је дете преминуло. Ни у једном предмету нису утврђене друге околности које објашњавају шта се са дететом догодило. У највећем броју предмета, чак 413 њих (68 %), суд након спроведеног поступка није могао да утврди шта се са дететом догодило, те је такво стање констатовао и одлучио о захтеву за накнаду штете. Остатак од 175 предмета окончан је на други начин (29 %), решењем процесног карактера или одлуком о одбијању предлога за покретање поступка ради утврђивања чињеница, а о захтеву за накнаду штете није одлучивано.

одлуке у другостепеном поступку. Анализирани подаци тичу се предлога поднетих од 11. 3. 2020. до 3. 11. 2020. године. Предлози поднети након истека овог периода одбацивани су као неблаговремени.

³⁵ Поред поменутих 305, још седам предлога поднето је Вишем суду у Београду, али ти подаци нису укључени у статистички преглед јер предмети по овим предлозима нису скенирани у АВП систему.

Табела 1.– Статистички преглед предмета пред вишим судовима у Новом Саду, Београду, Крагујевцу и Нишу

Статистички податак	ВС НС	ВС БГ	ВС КГ	ВС НИ	Σ	%
Поднети предлози	104	305	143	99	651	100 %
Предлагач овлашћено лице	104	302	143	99		
Заштитник грађана у име овлашћеног лица	0	3	0	0		
Захтев за накнаду нематеријалне штете						
Број предлога уз које је истакнут захтев	79	291	142	92	604	100 %
Усвојен захтев за накнаду					404	67 %
Утврђена чињеница смрти детета	0	2	3	0	5	1 %
Констатује се да се не може утврдити	72	182	94	51	399	66 %
Одбијен захтев за накнаду					25	4 %
Утврђена чињеница смрти детета	0	4	0	7	11	2 %
Констатује се да се не може утврдити	6	0	1	7	14	2 %
Решено на други начин*	1	103	44	27	175	29 %

Извор: Ауторка

Истраживање методом случајног узорка пружило је увид у начин одлучивања судова о захтевима за накнаду нематеријалне штете. Истраживачки узорак обухватио је 14 правноснажних решења.³⁶ Структура решења у истраживачком узорку је следећа: три решења којима је утврђен статус детета и усвојен захтев за накнаду штете, једно решење којим је утврђен статус детета и одбијен захтев за накнаду штете, осам решења којима је констатовано да се не може утврдити статус детета и усвојен захтев за накнаду штете и два решења којима је одбијен предлог за утврђивање

* У судским евиденцијама ова ознака обухватила је сва решења процесне природе: оглашавање месне ненадлежности суда, одбацивање због неблаговремености, одбацивање због ранијег необраћања државним органима, повучен предлог, прекид поступка због смрти предлагача и др. Такође, исту ознаку су носили и предмети у којима је одбијен предлог за покретање поступка.

³⁶ Достављено је укупно 14 правноснажних решења, са анонимизираним личним подацима и без откривених података о чињеницама које су биле предмет утврђивања у току поступка: шест од стране Вишег суда у Београду (P5 44/2020, P5 116/2020, P5 120/2020, P5 175/2020, P5 184/2020, P5 8/2021), пет од стране Вишег суда у Крагујевцу (P5 9/2020, P5 21/2020, P5 3/2021, P5 3/2022, P5 1/2023. и другостепено Гж 3/2023. којим је одбијена жалба) и три од стране Вишег суда у Нишу (P5 9/2020, P5 20/2020, P5 43/2020). Одговор Вишег суда у Новом Саду био је да не може доставити решења због заштите података о личности и тајности података.

чињеница. У истраживачком узорку није било решења којима је констатовано да се не може утврдити статус детета и одбијен захтев за накнаду штете.³⁷ Таква структура решења, према врсти, одговара представљеним статистичким подацима о начину одлучивања судова, те истраживачки узорак има квалитет репрезентативности. У истраживачком узорку предлагач је у пет предмета била мајка, у три предмета отац и у шест предмета оба родитеља заједно. Наратив решења је без већих разлика.

У свим случајевима када суд *није могао да утврди статус детета* за које се сумња да је нестало из породицишта, повреду права на поштовање породичног живота створио је изостанак потпуних и недвосмислених информација о дану и узроку смрти детета, као и о дану и месту где је тело детета сахрањено. Таква ситуација схватана је као последица незаконитог и неправилног рада државних органа и установа у вези са обавезом уредног вођења медицинске документације, што представља основ одговорности државе.³⁸ Суд је у изреци решења усвајао захтев предлагача и, без изузетка, досуђивао правичну новчану накнаду нематеријалне штете *због повреде права на породичан живот*, без прецизирања вида нематеријалне штете. Ипак, у образложењу решења суд је, по правилу, одлуку о досуђивању накнаде заснивао на предлагачевом трпљењу „душевног бола и страха због неизвесне судбине” детета.³⁹ У образложењу појединих решења истицано је да суд одлучује о захтеву предлагача за накнаду „нематеријалне штете за душевне болове које трпе због неизвесности и недостатка писаних доказа да је њихово дете заиста преминуло”.⁴⁰

Виши суд у Крагујевцу је усвајао захтеве за досуђивање правичне новчане накнаде нематеријалне штете када би *утврдио да је дете преминуло* након рођења услед здравствених проблема, уколико су такве чињенице поткрепљене медицинском документацијом и забележене у матичним књигама, иако није могао да утврди где је тело детета сахрањено. Штета

³⁷ Захтев за достављање правноснажних решења садржао је услов да узорак нужно обухвати по једно решење којим је захтев за накнаду усвојен, односно одбијен, уз одлуку којом су утврђене чињенице о статусу детета, и по једно решење којим је захтев за накнаду усвојен, односно одбијен, уз одлуку којом је констатовано да се не може утврдити статус детета.

³⁸ Виши суд у Београду у изреци свих решења у којима, првим ставом, констатује да се не може утврдити статус детета за које се сумња да је нестало из породицишта, у другом ставу је утврђивао чињеницу да је за нестанак детета одговорна одговарајућа здравствена установа. Такву дужност прописује чл. 23, ст. 5. Закона о несталим бебама. Решења осталих судова нису садржала такво утврђење.

³⁹ Решење Вишег суда у Београду Р5 184/2020. од 25. 5. 2022. године. Решење Вишег суда у Нишу Р5 9/2020. од 18. 1. 2023. године.

⁴⁰ Решење Вишег суда у Београду Р5 8/21. од 20. 7. 2023. године. Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 3/2021. од 4. 10. 2022. године. Решење Вишег суда у Нишу Р5 20/2020. од 1. 11. 2022. године.

се огледала у душевним боловима које предлагач „трпи због неизвесности и недостатака доказа о чињеници шта се десило са телом његовог преминулог детета”.⁴¹ Према ставу суда, душевне болове проузроковало је одсуство доказа где је и када је тело детета сахрањено или кремирано, при чему предлагачу није било омогућено да види тело свог детета, није обавештен где се налази последње почивалиште његовог детета, нити му је омогућено да дете сахрани у складу са својим верским убеђењима и локалним обичајима.

Виши суд у Београду је усвајао захтев за накнаду нематеријалне штете када би утврдио да је дете преминуло после порођаја услед здравствених проблема и познато је место где је сахрањено. Према ставу суда, родитељи „могу трпети душевне болове посебне јачине јер постоји сумња у то шта се са њиховим дететом заиста догодило” у ситуацији када предлагачу није омогућено да види тело свог преминулог детета, иако јесте обавештен телеграмом да је дете сахрањено од стране здравствене установе, али без тражења његове сагласности као родитеља.⁴² Нарочито је истакнуто да током судског поступка није било могуће потврдити да је у свему поштована процедура сахрањивања новорођенчади.

Одлуку о правичној новчаној накнади нематеријалне штете суд је, по правилу, заснивао на чл. 24. и 25. Закона о несталим бебама. У појединим суд је одлучивао уз позивање и на чл. 200. Закона о облигационим односима, ценећи пре свега значај повређеног добра и циљ коме накнада треба да служи. У том смислу, истицано је да накнада „евентуално може омогућити [предлагачима] да задовоље потребе које не би могли подмирити” и „олакшати живот и ублажити бол који и даље трпе”, а ради успостављања „психичке и емотивне равнотеже која је постојала пре штетног догађаја, у мери у којој је то могуће”.⁴³

Ни у једном поступку није спроведено медицинско вештачење предлагача, ради утврђивања постојања душевних болова и страха, као видова штете, као ни интензитета душевних болова и страха, као законских параметара за опредељивање висине накнаде. Вештачење је потребно када је о неком питању потребно стручно знање којим суд не располаже. У наведеним случајевима повреду права на поштовање породичног живота и године неизвесности о судбини детета суд је сматрао објективним чињеницама које говоре у прилог постојања душевних болова (и страха), као

⁴¹ Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 9/2020. од 4. 5. 2022. године. Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 21/2020. од 6. 4. 2022. године.

⁴² Решење Вишег суда у Београду Р5 175/2020. од 25. 2. 2023. године.

⁴³ Решење Вишег суда у Београду Р5 44/20. од 6. 11. 2023. године. Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 3/2022. од 19. 5. 2022. године. Решење Вишег суда у Нишу Р5 43/2020. од 14. 9. 2022. године.

и о њиховом високом интензитету. Отуда је у највећем броју случајева досуђивана накнада штете у законском максималном износу од 10.000 евра у динарској противвредности.⁴⁴ У истраживачком узорку сва решења су садржала одлуку о досуђивању накнаде нематеријалне штете у износу од 10.000 евра у динарској противвредности. У предметима где су предлагачи били родитељи заједно, обома су досуђиване накнаде у износу од по 10.000 евра у динарској противвредности. Поред година колико предлагач трпи душевни бол (и страх), суд је ценио старост родитеља у време рађања детета, да ли је била реч о првој трудноћи и чињенице да родитељи нису могли да виде тело свог детета, ни да га преузму ради сахране у складу са верским убеђењима и локалним обичајима.

Део истраживачког узорка чинила су и решења којима је утврђено да је дете преминуло, али је захтев за накнаду нематеријалне штете одбијен јер је дете сахранила мајка родитеља-предлагача;⁴⁵ којима је одбијен предлог за покретање поступка ради утврђивања чињеница јер је утврђено да је жена имала операцију киретаже, те да се није родило дете;⁴⁶ којима је одбијен предлог за покретање поступка ради утврђивања чињеница јер се не може утврдити да је жена била трудна и да се потом породила.⁴⁷ Тиме је потврђена слика о различитости случајева у којима родитељи сумњају да је њихово дете нестало из породилишта.

ЗАКЉУЧАК

Усвајање посебног закона имало је два циља. Први, да држава испуни обавезе из пресуде *Зорица Јовановић против Србије*. Други, да се коначно реши проблем непоузданих информација о статусу несталих беба и досуди накнада нематеријалне штете лицима чије је право на поштовање породичног живота повређено.⁴⁸ Главни закључци о примени закона су следећи.

Од укупног броја поднетих предлога за покретање поступка за утврђивање чињеница (651), чак уз 93 % предлога био је истакнут и захтев за досуђивање правичне новчане накнаде нематеријалне штете. Релативно мали број поднетих предлога резултат је двоструког ограничења за покретање поступка на основу закона: прво, кратак преклузивни рок;

⁴⁴ Речено произилази из извештаја Вишег суда у Нишу и извештаја Вишег суда у Новом Саду, који су достављени као прилог уз образац са статистичким подацима.

⁴⁵ Решење Вишег суда у Београду Р5 120/2020. од 22. 3. 2023. године.

⁴⁶ Решење Вишег суда у Београду Р5 116/2020. од 12. 2. 2024. године.

⁴⁷ Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 1/2023. од 3. 7. 2023. године.

⁴⁸ Закон о несталим бебама, чл. 2.

друго, услов да је реч о чињенично сличној ситуацији нестанка детета као из пресуде *Зорица Јовановић против Србије*.

Од 604 случаја у којима је истакнут захтев за накнаду нематеријалне штете, суд је донео одлуку о усвајању захтева у чак 68 %, док је захтев одбијен у 3 %. У преосталих 29 % случајева, поступак је окончан на други начин. Посматрајући предмете у којима је истакнут захтев за накнаду нематеријалне штете, у чак 413 случајева одлука суда гласила је да није могуће утврдити статус детета. Само у 16 случајева је утврђено да је дете преминуло, на основу упоређивања медицинске документације и извештаја погребних предузећа из времена наводне смрти детета. Ни у једном случају нису утврђене чињенице које објашњавају шта се са дететом догодило и где се налази. Основна сврха овог закона јесте *утврђивање чињеница о стању деце за коју се сумња да су нестале из породилице у Србији*. Супротно свом називу, закон у највећем броју случајева није обезбедио утврђивање чињеница.

Такав пресек стања ствари води нежељеном закључку да је закон служио једино сврси стишавања захтева родитеља, путем накнаде нематеријалне штете. У том смислу, подсећамо на став Европског суда за људска права, изражен у пресуди *Зорица Јовановић против Србије*, да евентуална накнада нематеријалне штете не представља делотворно правно средство у погледу основног захтева подносиољке представке – да добије информације о правој судбини свог сина.⁴⁹ Другим речима, досуђивањем накнаде нематеријалне штете не престаје повреда права на поштовање породичног живота. С обзиром на чињеницу да стање повреде права постоји и даље, спорно је да ли досуђена накнада обухвата и будућу нематеријалну штету. Судови су у својим одлукама истицали да накнада служи задовољењу потреба и ублажења болова које оштећени и даље трпе, што даје простора за тумачење да је обухваћена и будућа штета. Међутим, изостало је прецизно судско одлучивање, са посебним освртом да ли је захтев за досуђивање накнаде штете предлагача обухватао и будућу штету. Све док питање судбине несталих беба не буде разрешено и тако проузрокована нематеријална штета не добије коначан облик, накнада нематеријалне штете у овим случајевима обесмишљаваће сам институт. Пресек резултата вишедеценијске борбе родитеља да сазнају истину о својој деци показује да су остварили једино новчану накнаду претрпљене нематеријалне штете, која је по правилу износила 10.000 евра у динарској противвредности.

Закон о несталим бебама усваја објективни концепт нематеријалне штете, одређујући је као повреду права на породичан живот. Судови

⁴⁹ *Zorica Jovanović v. Serbia* (App. no. 21794/08) 26. 3. 2013, para. 63.

су усвајали тужбени захтев за досуђивање „правичне новчане накнаде нематеријалне штете због повреде права на породичан живот”, не опредељујући видове нематеријалне штете. Притом, у образложењу решења, судови су недоследно истицали душевне болове и страх, чије су постојање, а не интензитет, наводили као оправдање досуђивања накнаде нематеријалне штете. Из ових разлога одлуке судова истовремено нису у складу са Законом о несталим бебама, јер недостаје правилна оцена параметара који опредељују висину накнаде, нити су у складу са Законом о облигационим односима, јер недостаје опредељивање накнаде према појединим видовима нематеријалне штете, какав став је заузет у судској пракси. Такав исход је разумљив у ситуацији када посебан закон мења појам нематеријалне штете, без претходне припреме за такву промену. Спровођењу реформи у области одштетног права нужно је приступити веома опрезно јер је реч о основним институтима на којима се правна држава изграђује.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге и чланци

- Арсенијевић, Б. (2024). Анализа резултата примене Закона о несталим бебама. *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, 103.
- Арсенијевић, Б. (2023). Нематеријална штета као израз заштите друштвених вредности. *Зборник радова Правној факултету у Нишу*, 99, 261–287.
- Вуковач Пувача, М. (2015). Deset godina nove koncepcije neimovinske štete. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 36(1), 157–180.
- Драшкић, М. (2017). Пресуда Европског суда за људска права *Zorica Jovanović v. Serbia*: какве обавезе следе?. *Зборник радова са међународној научној скупи* „Дани породичној права, Огједи праксе Европској суда за људска права у националним породичним правима”, 5, 29–46.
- Драшкић, М. (2017). Случајеви „несталих беба”: *Уставни суд v. Европски суд за људска права*?. *Анали Правној факултету у Београду*, 1, 200–233.
- Драшкић, М. (2020). Трећи чин афере „Нестале бебе” у Србији: Закон о утврђивању чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилишта у Републици Србији. *Зборник радова „Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије”*, 10, 23–39.
- Караникић Мирић, М. (2015). Објективизовање моралне штете. *Зборник Машице српске за друштвене науке*, 3, 487–503.
- Караникић Мирић, М. (2016). Историја идеје о моралној штети у модерном српском грађанском праву. *Казнена реакција у Србији*, VI, 183–194.
- Караникић Мирић, М. (2024). *Облигационо право*. Београд: Службени гласник.

- Радишић, Ј. (2019). *Облигационо право*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Цветковић, М. (2020). *Узрочна веза у одишејном праву*. Ниш: Правни факултет Универзитета у Нишу.
- Wehner, H. (2023). The Spanish Stolen Baby Crisis: Why Stolen Baby Plaintiffs Have Been Unsuccessful in Spanish Courts and What Remedies Remain. *Michigan State International Law Review*, 31(1), 71–114.

Правни прописи

- Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89. – одлука УСЈ и 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист СЦГ*, бр. 1/2003. – Уставна повеља и *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
- Закон о утврђивању чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилице у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 18/2020.
- Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (са протоколима), *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/2003, 5/2005. и 7/2005. – испр. и *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010. и 10/2015.
- Одлука о образовању Комисије за прикупљање чињеница о статусу новорођене деце за коју се сумња да су нестала из породилице у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 98/2020, 100/2020, 9/2021, 109/2021, 20/2022, 48/2022, 84/2022, 8/2023, 25/2023. и 3/2024.
- Одлука о проглашењу ванредног стања, *Службени гласник РС*, бр. 29/2020.
- Одлука о укидању ванредног стања, *Службени гласник РС*, бр. 65/2020.
- Уредба о роковима у судским поступцима за време ванредног стања проглашеног 15. 3. 2020. године, *Службени гласник РС*, бр. 38/2020.
- Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.
- Zakon o obveznim odnosima, *Narodne novine*, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22. i 155/23.

Судска пракса

- Zorica Jovanović v. Serbia*, App. no. 21794/08, 26. 3. 2013.
- Одлука Уставног суда Уж 7936/2013. од 29. 10. 2015. године.
- Одлука Врховног суда Рев 229/2004. од 21. 4. 2004. године.
- Одлука Врховног суда Рев 251/1998. од 4. 7. 1998. године.
- Решење Врховног касационог суда Рев 2895/2020. од 10. 2. 2021. године.
- Решење Врховног касационог суда Рев 1687/2021. од 7. 10. 2021. године.
- Решење Врховног касационог суда Рев 584/2010 од 11. 2. 2010. године.
- Врховни суд Србије, (2008). *Билијен судске праксе, Тридесет година примене Закона о облигационим односима у судској пракси*, 3. Београд: Intermex.
- Решење Вишег суда у Београду Р5 184/2020. од 25. 5. 2022. године.

Решење Вишег суда у Нишу Р5 9/2020. од 18. 1. 2023. године.
Решење Вишег суда у Београду Р5 8/21. од 20. 7. 2023. године.
Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 3/2021. од 4. 10. 2022. године.
Решење Вишег суда у Нишу Р5 20/2020. од 1. 11. 2022. године.
Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 9/2020. од 4. 5. 2022. године.
Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 21/2020. од 6. 4. 2022. године.
Решење Вишег суда у Београду Р5 175/2020. од 25. 2. 2023. године.
Решење Вишег суда у Београду Р5 44/20. од 6. 11. 2023. године.
Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 3/2022. од 19. 5. 2022. године.
Решење Вишег суда у Нишу Р5 43/2020. од 14. 9. 2022. године.
Решење Вишег суда у Београду Р5 120/2020. од 22. 3. 2023. године.
Решење Вишег суда у Београду Р5 116/2020. од 12. 2. 2024. године.
Решење Вишег суда у Крагујевцу Р5 1/2023. од 3. 7. 2023. године.

Интернет извори

<http://nestalebebe.com/onama.php>

<http://www.kradjabeba.org/002002.html>

<https://www.politika.rs/scc/clanak/400296/Prva-odsteta-u-Srbiji-za-nestalu-bebu>